

4. Офіційний сайт ДП Бережанського лісомисливського господарства [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ternopilis.gov.ua/derzhlisgosp/dp-berezhanske-lisomislivske-gospodarstvo>

Мірза В.

Науковий керівник – проф. Царик Л. П.

ПРОСТОРОВО-ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАПОВІДНОЇ МЕРЕЖІ

(НА МАТЕРІАЛАХ ЛАНОВЕЦЬКОГО РАЙОНУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Дослідження сучасного стану природно-заповідного фонду будь-якої адміністративної одиниці, потребує історико-географічного аналізу його формування. Лановецький район Тернопільської області не має заповідних об'єктів високих рангів, типу національних природних парків, природних заповідників чи регіональних ландшафтних парків. Більшість об'єктів ПЗФ Лановеччини були створені у ХХ ст., окремі з них потребують перегляду статусу, типу і навіть площ. Тому вивчення ретроспективних особливостей формування заповідного фонду Лановецького району є актуальним та своєчасним. Оскільки, історико-географічне порівняння кількісного та якісного стану об'єктів ПЗФ окремого адміністративного району, створює передумови для об'єктивного нарощення потенціалу природоохоронних земель у найближчій перспективі.

Метою дослідження виступає аналіз по-черговості створення заповідних об'єктів в межах сучасного Лановецького району у різні часові епохи, із впливом цих процесів на заповідність краю.

Історія зародження заповідної справи на теренах Тернопільської області, в тому числі у Лановецькому районі висвітлена у різних публікаціях. Найбільш ґрунтовний ретроспективний аналіз формування ПЗФ Тернопільщини проведено у монографії «Природні умови і ресурси Тернопільщини» за редакцією М.Я. Сивого та Л.П. Царика [7, с. 424-435].

Перші природно-заповідні об'єкти на теренах Тернопільщини були створені наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. З ініціативи графа Володимира Дзедушинського у 1886 р. на його землях в околиці с. Пеняки у долині р. Серет взята під охорону лісова ділянка площею 22,4 га елітних букових деревостанів. У 1908 р. відомий польський ботанік Владислав Шафер піднімає питання серед науковців про необхідність охорони природних об'єктів Медобор. У 1910 році поблизу с. Вікно з ініціативи землевласника Владислава Федоровича створюються перші степові резервати на скелях «Любомля» і «Гостра». У 1937 році греко-католицькою церквою прийнято рішення про охорону старих дерев на території церков [7, с. 424].

На території Тернопільського воєводства станом на 1939 р. було створено 19 заповідних об'єктів, серед яких 6 степових, 9 лісових і 3 скельних резервати та печера «Кривче Гірська». Один із 9 лісових резерватів був розташований в межах сучасних кордонів Лановецького району – *Лісовий резерват «Братерщина»* у с. Борщівка Кременецького повіту (тепер Лановецького району), площею 10,2 га для охорони букового лісу [7, с. 425].

У після воєнні роки в межах Лановецького району функціонувало уже 3 заповідних об'єкти: буковий ліс у *Лановецькому лісництві* (1969 р.), *модриново-ясенново-яворовий ліс в околицях м. Ланівці* (1971 р.), *300-річний бук в селі Огризківці* (1977 р.) [9].

Період 1980-2000 рр. ознаменувався для Лановецького району суттєвим зростанням кількості територій та об'єктів ПЗФ. Прийняття нової розширеної класифікації заповідних категорій, сприяло створенню нових об'єктів ПЗФ на території Лановеччини, яких у 1985 р. нараховувалося 16, у 1995 -16, а у 2005 –18 (рис.1). Найбільше заповідних об'єктів у Лановецькому районі було створено у період 1970-1985 рр. Станом на 2010 рік на Лановеччині функціонувало 18 заповідних об'єктів і територій, загальною площею 2819,12 га, що становило 4,5% території району.

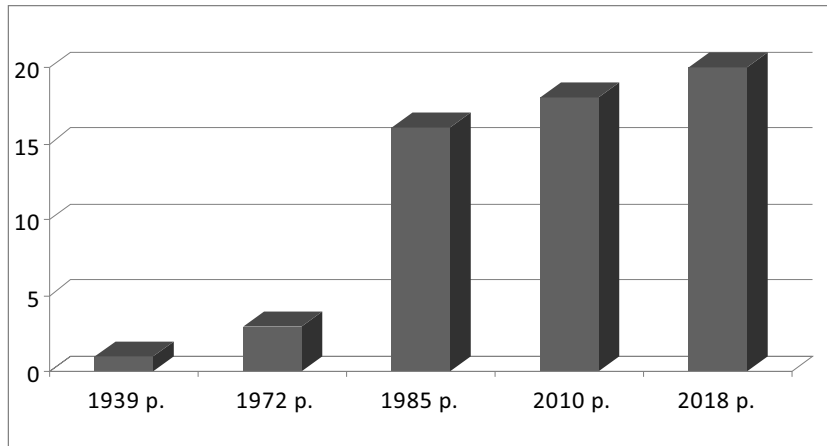

Рис. 1. Динаміка зміни кількості об'єктів ПЗФ Лановецького району, (од.)

Усі 18 об'єктів ПЗФ Лановеччини мали статус місцевого значення, серед яких 3 ботанічні заказники, 1 загальнозоологічний заказник; 2 геологічні пам'ятки природи, 2 гідрологічні пам'ятки природи, 6 ботанічних пам'яток природи, 2 заповідні урочища, 1 зоологічний парк та 1 парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва (рис. 2).

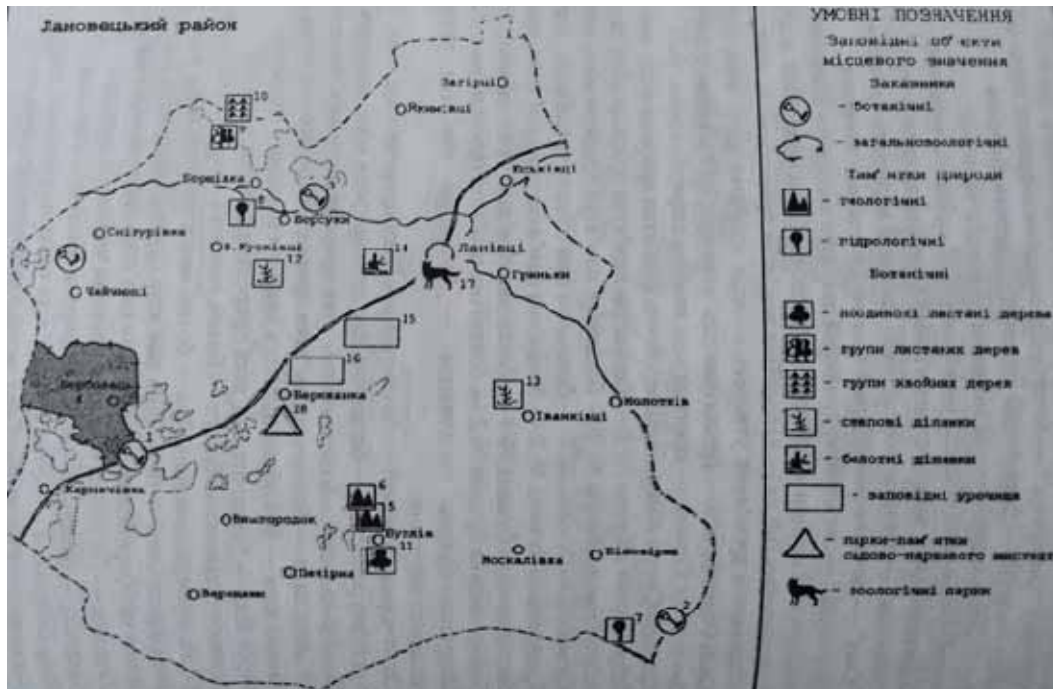

Рис. 2. Заповідні об'єкти Лановецького району на початку XXI ст. [10]

Умовні позначення до рис. 2:

1. Ботанічний заказник «Заплава р. Жирак» 2. Ботанічний заказник «Білозірська заплава р. Збруч» 3. Ботанічний заказник «Кіптіха» 4. Вербовецько-Заліський загальнозоологічний заказник 5. Геологічна пам'ятка природи «Буглівський стратотип» 6. Геологічна пам'ятка природи «Плейстоценові відклади» 7. Гідрологічна пам'ятка природи «Зелена Криниця №1» 8. Гідрологічна пам'ятка природи «Передмірське джерело» 9. Ботанічна пам'ятка природи «Бучина в урочищі «Братерицина» 10. Ботанічна пам'ятка природи Модриново-кленове насадження в урочищі «Братерицина» 11. Ботанічна пам'ятка природи «Огризківські буки» 12. Ботанічна пам'ятка природи степова ділянка «Могила» 13. Ботанічна пам'ятка природи «Оришківська ділянка» 14. Ботанічна пам'ятка природи «Малокусковецька ділянка» 15. Заповідне урочище «Каленикові гори» 16. Заповідне урочище «Березина» 17. Зоологічний парк «

ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Лановецький зооботсад» 18. Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва «Залишки старовинного парку у с. Бережанка»

Лановецький район розташований у північно-східній частині Тернопільської області. Межує на заході – зі Збаразьким, на півночі – з Шумським, на півдні – з Підволочиським районами Тернопільської області. По східній межі району проходить межа Тернопільської і Хмельницької областей [2]. Площа земель Лановецького району становить 63 234 га, із них 69,8% - рілля, 14,2% - сіножаті і пасовища, 6,17% - ліси та 4,5% - забудовані землі [4].

Лановецький район лежить у межах Подільської височини. Поверхня місцевості – пагорбна, лісова, рівнина. Більш круті схили горбів розміщені у долинах річок Буглівка (околиці сіл Буглів, Огризківці, Ванжулів) та Жиравка (околиці сіл Шили, Карначівка, Пахinja). Загалом по території району протікає 9 річок. Загальна довжина річкової сітки району становить близько 150 км. Основу гідросітки становить р. Горинь, яка належить до числа найдовших правих приток Прип'яті. Протяжність Горині на території району – 28 км. В районі є й інші річки: Буглівка, Жирак, Жердь, а також 37 ставків загальною площею водного плеса 980 га. Станом на 01.01.2019 р.у Лановецькому районі зосереджено 20 об'єктів ПЗФ місцевого значення, загальною площею 2986,64 га, що становить 4,72% площі району (табл. 1).

Таблиця 1

Об'єкти ПЗФ Лановецького району

(за даними Управління екології та природних ресурсів Тернопільської ОДА [6])

Категорія об'єкта ПЗФ	Тип категорії	Назва заповідного об'єкта	Площа, га	Загальна площа категорій, га
Заказники	Ботанічні	«Заплава р. Жирак»	7,0	2914,7
		«Білозірська заплава річки Збруч»	12,0	
		«Кіптиха»	196,7	
	Загальнозоологічний	Вербовецько-Заліський	2699,0	
Пам'ятки природи	Геологічні	«Буглівський стратотип»	0,1	22,24
		«Плейстоценові відклади»	0,02	
	Гідрологічні	«Зелена Криниця №1»	1,0	
		«Передмірське джерело»	0,02	
		«Вишгородське джерело»	0,02	
	Ботанічні	Бучина в урочищі «Братерщина»	4,0	
		«Огризківські буки»	0,08	
		Модриново-кленове насадження в урочищі «Братерщина»	1,6	
		Степова ділянка «Могила»	0,6	
		Оришківська ділянка	2,0	
Малокусковецька ділянка	2,0			
Волицька лучно-болотна ділянка	10,8			
Заповідні урочища		«Кленові гори»	18,0	39,2
		«Березина»	21,2	
Зоологічний парк		Лановецький зооботсад	10	10
Парк-пам'ятка мистецтва	садово-паркового	Залишки старовинного парку у с. Бережанка	0,5	0,5

Найбільшим за площею заповідним об'єктом Лановецького району є Верboveцького-Заліський загальнозоологічний заказник площею 2699 га, це територія всієї Верboveцької сільської ради. Наступними ідуть ботанічний заказник «Кіптиха» площею близько 200 га та заповідні урочища («Каленикові гори» і «Березенина») 18 га і 21,2 га відповідно. Оскільки Верboveцького-Заліський загальнозоологічний заказник та ботанічний заказник «Кіптиха» займають найбільші площі, то у структурі ПЗФ Лановеччини 97,6% площ території припадає на заказники, тоді як за кількістю переважають пам'ятки природи (12 од.).

Серед інших районів Тернопільської області, Лановецький, із заповідністю 4,72%, займає 11 місце за часткою природоохоронних земель (рис 3). Звичайно, що така оцінка є суб'єктивною оскільки в окремих районах Тернопільщини є великі національні природні парки і природні заповідники. Хоча, такий порівняльний аналіз заповідності адміністративних районів, стимулює створення більших за площею об'єктів ПЗФ на території Лановеччини, типу природних заповідників чи РЛП.

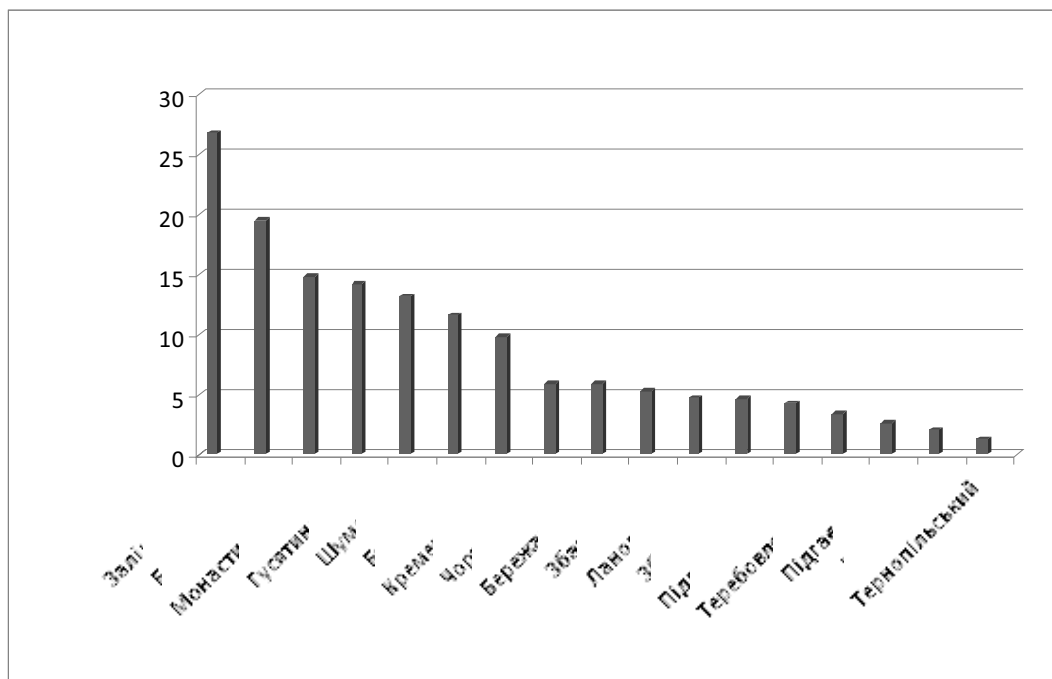

Рис. 3. Заповідність адміністративних районів Тернопільської області (за даними Управління екології та природних ресурсів Тернопільської ОДА [6])

Таким чином, найбільшу частку природоохоронних земель мають ті адміністративні райони де розташовані національні природні парки «Дністровський каньйон» (Заліщицький, Борщівський, Монастирський та Бучацький райони), «Кременецькі гори» (Кременецький та Шумський райони) і природний заповідник «Медобори» (Гусятинський район). Заповідність Лановецького району майже така сама як і сусіднього Збарзького району, близько 4% також мають Зборівський та Підволочиський райони.

Попри те, що заповідність Лановецького району становить 4,72% окремі адміністративні одиниці (сільські ради та об'єднані територіальні громади (ОТГ) характеризуються показником заповідності менше 1%. Лише у Верboveцькій сільській раді 100% території заповідні – це Верboveцького-Заліський загальнозоологічний заказник. Тобто, 97% природоохоронних земель Лановеччини зосереджено у двох селах.

В таких сільських радах як Верещаківська, Вишгородоцька, Гриньківська, Іванковецька, Карначівська, Лопушненська, Малобілівська, Молотківська, Печірнянська, Снігурівська і Чайченецька заповідні об'єкти зовсім відсутні. У районному центрі смт. Ланівці землі природоохоронного призначення займають 35,2 га, що становить 0,26% території населеного пункту. У Березанській сільській раді зосереджено 18,5 га заповідних земель, у Білозірській –

12 га, у Влащинецькій – 8,8 га, у Москалівській – 1 га, у Буглівській – 0,18 га і у Ванжулівській – 0,02 га.

Окремо варто, звернути увагу на об'єднані територіальні громади, яких у Лановецькому районі є дві – міська Лановецька ОТГ та сільська Борсуківська ОТГ [1]. У Борсуківській громаді землі природоохоронного призначення займають 46,2 га, що становить 0,5% території, у Лановецькій ОТГ заповідність – 0,26%. Можна зробити висновок, що новостворені адміністративні одиниці потребують нарощення потенціалу земель природоохоронного призначення, розвитку заповідного і рекреаційного природокористування. Враховуючи економічні та адміністративні переваги реформи децентралізації, об'єднані громади мають усі необхідні умови для організації на своїх територіях нових заповідних об'єктів.

Отож, заповідність Лановецького району становить 4,72%. В межах району розташовано 20 об'єктів ПЗФ загальною площею 2986,64 га. Більшість сільських рад Лановеччини мають частку природоохоронних земель менше 1%, в 11 з яких заповідні об'єкти взагалі відсутні. Дві новостворені ОТГ, Борсуківська і Лановецька, мають частку заповідності 0,5% та 0,26% відповідно. 97 % площ ПЗФ Лановецького району зосереджено в одній сільській раді. Серед інших адміністративних районів Тернопільської області, Лановецький посідає 11 місце за показником заповідності. В районі необхідно створювати великі за площею заповідні об'єкти – РЛП, природні заповідники тощо. Особливо розвитку природозаповідання потребують об'єднані територіальні громади та сільські ради, де зовсім відсутні заповідні об'єкти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Децентралізація. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://decentralization.gov.ua>
2. Інвестиційний паспорт Лановецького району. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://economy-te.gov.ua/ Investytsijnyj-pasport-Lanovetskogo-rajonu-2017.pdf](http://economy-te.gov.ua/Investytsijnyj-pasport-Lanovetskogo-rajonu-2017.pdf).
3. Кузик І. Геоекологічні проблеми землекористування об'єднаних територіальних громад Тернопільської області / І. Кузик // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Географія. – Тернопіль: СМП «Тайп». – 2018. – № 1 (випуск 44). – С. 196-201.
4. Матеріали звіту Головного управління Держгеокадастру у Тернопільській області (форма 6-зем) станом на 01.01.2016 р.
5. Офіційний сайт Управління екології та природних ресурсів Тернопільської обласної державної адміністрації. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ecoternopil.gov.ua>.
6. Природа Тернопільської області. / за ред. К.І. Геренчука. – Львів: Вища школа, 1979 р. – 167 с.
7. Природні умови та ресурси Тернопільщини. / за ред. М.Я. Сивого, Л.П. Царика. – Тернопіль: ТзОВ: «Терно-граф», 2011. – 512 с.
8. Проблеми екології рідного краю. Начальні матеріали. [Л.П. Царик, М.В.Потокий, О.В.Сінгалевиц, М.П.Чайковський, І.М.Овчаренко, Т.Є.Царик]. – Тернопіль, 1993. – 152 с.
9. Царик Л.П. Географічні засади формування і розвитку регіональних природних систем (концептуальні підходи, практична реалізація) Монографія / Л.П. Царик. – Тернопіль: посібник і підручник, 2009 – 320с.
10. Царик Л.П. Мережа природоохоронних об'єктів і територій Поділля: стан, проблеми, перспективи / Л.П. Царик // Наукові записки ТНПУ. Серія: Географія. – Тернопіль: Вид-во ТДПУ, 2006. - №1. – С. 135-142.

Мірза В.

Науковий керівник – доц. Лаврін Г. З.

ВПЛИВ І НАСЛІДКИ СПОРТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ЕКОЛОГІЮ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Сьогодні в XXI столітті перед людством постало нелегке завдання – спробувати змінити щось кардинально у своїй свідомості та поведінці, спробувати прийняти для себе ті заборони і обмеження, що продиктовані природою. Екологічна тематика зараза набуває найбільш активності. Адже саме екологія докільля впливає на організм в цілому і забезпечує оптимальне функціонування усієї системи органів і цілого організму. «В здоровому тілі здоровий дух»: так говорити українське прислів'я. Жити за екологічними законами зараз вважається модно, як і